

ARTIOLI, Umberto; GRAZIOLI, Cristina (ed.). *I Gonzaga e l'Impero : itinerari dello spettacolo : con una selezione di materiali dell'Archivio informatico Herla (1560- 1630)*. Firenze : Le lettere, c2005. xxi, 567 s. Storia dello spettacolo. Fonti; 4. ISBN 8871668669.

Mantovští Gonzagové

Role severoitalské Mantovy v běhu dějin byla již od 15. století nezanedbatelná. V době nástupu rodu Gonzagů k moci se stala důležitým spojovacím článkem mezi severní Itálií a zaalpskými zeměmi nejen v oblasti politiky, ale i kultury. Gonzagové byli známými mecenáši a obdivovateli umění a jejich společenský život byl neodmyslitelně spjatý s divadelní a hudební produkcí. Na mantovském dvoře působila první slavná profesionální herecká společnost komedie dell' arte Gelosi v čele s Franceskem a Isabellou Andreini, zde se zrodila postava Harlekýna Tristana Martinelliho a odsud se šířila na sever do Francie, dnešního Německa, Rakouska, Čech a Moravy a dál.

Kniha poskytuje doposud neznámé informace z oblasti kulturně-spoločenského života Gonzagů od období rozkvětu (1480) až po vydrancování a obsazení Mantovy (Sacco di Mantova, 1630). Doposud byla valná část studií týkajících se exportu italské renesanční a barokní kultury do zahraničí věnována převážně Francii. Živý pohyb umělců, vycházející z politicko-spoločenských vztahů s habsburskou monarchií (včetně sňatků Gonzagů s Habsburky), ovšem hojně směřoval do Vídně a dále do českých zemí. Mezi Prahou a Vídní se utvářela politika. Praha byla oblíbeným cílem habsburských císařů a často se zde konaly korunovace, turnaje, sňatky a jiné dvorské slavnosti. Např. výpravný balet *Phasma Dionysiacum Pragense* (1617, není doloženo jako mantovská produkce) nebo dvojí pražská korunovace Eleonory Gonzaga a Ferdinanda III. (1627), doprovázená bohatým divadelním programem italských, anglických a německých komediantů, jezuitů, ale i pastorálním dramatem, zinscenovaným samotnou královnou Eleonorou (*Le Trasformazioni di Calisto* dle Ovidiových Proměn).

Herla

V roce 1999 vznikl z iniciativy Umberta Artioliho, nedávno zesnulého profesora padovské univerzity a rodáka z Mantovy, a kolektivu projekt s cílem vytvořit informační archív dochovaných dokumentů týkající se rodu Gonzagů. Badatelská koncepce je vymezena oblastí divadla v širším slova smyslu. Na jedné straně jsou to dokumenty vztahující se k herecké a hudební profesi (licence, zvací dopisy, rukopisy a tisky scénářů, honoráře atd.) a na straně druhé dvorské slavnosti všeho druhu (svatby, korunovace, karnevalové slavnosti, turnaje, křtiny nebo pohřby), ve kterých hrají Gonzagové jak roli organizátorů, účastníků, iniciátorů, tak i zprostředkovatelů mezi umělci a jinými dvory. Zvláštní důraz je kladen přímo na komedii dell' arte (itineráře společností, korespondence, dochované scénáře a další svědectví). Sebrané archiválie související s touto kategorií přesahují hranice Mantovy. Díky projektu Herla se nám dostává „do rukou“ nekonečné množství dobových pramenů, charakterizujících nejen italský rod Gonzagů se sídlem v Mantově, ale celkovou mezinárodní kulturně-spoločenskou situaci ve střední Evropě. Tato rozsáhlá databáze je k dispozici jak na CD, které je součástí knihy, ale také volně přístupná on-line na adrese www.capitalespettacolo.it pod záložkou L' Archivio a dále Consultazione. V jednoduchém vyhledávacím katalogu, dále rozděleném do podkategorií, je možné studovat najednou dokumenty uložené v archívech po celé Evropě. Autoři projektu jsou přesvědčeni o tom, že

barokní divadelní produkce je klíčem k pochopení celé tehdejší společnosti.

Paralelně se vznikem projektu Herla se v Mantově postupně konstituuje vzdělávací centrum pro studium renesančního a barokního divadla se zaměřením na vznik a vývoj komedie dell'arte (Centro Studi sul Teatro Rinascimentale e Barocco), v roce 2000 zde byla založena kulturní nadace Umberto Artioli (původně Centro Mantova Capitale dello Spettaco) a od roku 1999 se tu každoročně uděluje Premio Arlecchino d'Oro, cena za nejlepší interpretaci postavy Harlekýna.

Více než odborná publikace

Kniha *I Gonzaga e l'Impero* je rozdělena do dvou částí. První část představují studie renomovaných odborníků, věnované politicko-spoločensko-kulturním vztahům Mantovy s habsburskou monarchií během 16. a 17. stol. Teritoriálně sem tedy spadá většina dnešního Německa, Rakousko, Česko, Slovensko, částečně Polsko, severovýchodní Itálie, Maďarsko a Slovinsko. Příspěvky badatelů nahlíží na danou problematiku z různých úhlů pohledu a napomáhají zasadit Mantovu a Gonzagy zpátky do kulturně-dějinných evropských souvislostí doby bez jazykových bariér a geografických hranic.

Sergio Bertelli se zabývá vzlety a pády císařské dynastie a Gonzagy, s detailnějším rozbořem událostí spojených s otázkou Monferratu. Raffaele Tamalio zdůrazňuje důležitost gonzagovských teritorií pro císařské cesty mezi Madridem a Vídní. Komedii dell'arte a zvláště její jedinečné ikonografii v bavorském zámku Trausnitz v podobně nástěnných maleb v chodbě (Narrentrepp) věnuje příspěvek Giovanni Pasetti. Massimo Bertoldi se soustředí na brennerskou stezku. Tento průsmyk byl od nepaměti branou do zaalpských zemí, kterou využívali nejen obchodníci (např. kramáři), ale sloužila současně jako frekventovaná kulturní komunikace. Centrální role Benátek při cestě Jindřicha z Anjou z Krakova, tehdy hlavního města Polska, do Lyonu je zdůrazněna ve studii Anny Laury Belliny. Když se v roce 1611 stal Matyáš Habsburský českým králem, zažívala Praha, hlavní město císařství, období rozkvětu divadla a divadelně-hudebních produkcí. Spříznění vládnoucí dynastie s rodem Gonzagů opět posílilo zájem císařského dvora o divadlo a hudbu. Herbert Seifert se zabývá vývojem vzájemných vztahů na pozadí hudebních událostí od Monteverdiho po korunovaci Ferdinanda III. v roce 1637. Také Claudio Gallico věnuje svůj příspěvek hudební složce, a sice kulturní výměně v trojúhelníku Mantova-Benátky-Vídeň a textovým adaptacím monteverdiovské hudby ve prospěch upevnění panovnického postavení. Paola Besutti se ve své studii soustředí na cirkulaci hudebníků a tanečníků mezi Mantovou a habsburskou monarchií ve spojení s obchodem a údržbou nástrojů. Velmi komplexní a pro českého čtenáře zajímavá je studie Otty Schindlera. V první části mapuje turné komediantů dell'arte po habsburských dvorech a odpovídá na otázky týkající se osudu slavného komedianta Zan Ganassy, Alberta Naselliho, a jeho společnosti. Zde se například dovídáme o pobytu italských komediantů v Praze při příležitosti dvojí korunovace v roce 1627. Dále se zabývá aktivitami slavných komediantů dell'arte (P. M. Cecchini, G. Andreini, V. Rampoli a další) na dvorských slavnostech. Významu florentského scénografa a architekta Giovanniho Pieroniho při pražských divadelních slavnostech v roce 1627 věnuje svou studii Guido Carrai. Divadelní Prahu navštívili na cestě do Tyrol také velkovévoda Medicejský Ferdinando II. a jeho bratr Giovan Carlo a zúčastnili se komedie v podání P. M. Cecchiniho a jeho herecké společnosti. O této cestě a zastávce pojednává Simone Bardazzi.

Druhá část knihy *I Gonzaga e l'Impero* je opatřena názvem Materiály a je složena ze série ukázek katalogu Herla. Celkem jedenáct tematických kapitol je uvedeno krátkým článkem, který následující ukázky zasazuje do historického kontextu. V záhlaví každého dokumentu je číslo v rámci databáze Herla, jméno autora textu, příp. adresáta, jde-li o korespondenci, incipit, datum a místo vzniku a jazyk, kterým je text napsán. Pár příkladů je uvedeno vždy ve fulltextové verzi, ostatní dokumenty formou výtahu. Tato část publikace obsahuje dobovou dokumentaci událostí, jako např. cestu Ferdinanda Bavorského do Itálie (deníky z let 1565 a 1579), kočování komedianta dell'arte Alberta Naselliho, řečeného Zana Ganassa (1568–1584), dochovanou korespondenci ze dvojí pražské korunovace (1627–1629), svědectví o mantovských muzikantech ve službách císařského dvora (1578–1637) nebo vídeňské vydání Andreiniho poémy *La Maddalena* (1629). Jde o zajímavé příklady sebraných archiválií, které vyzývají k další rešerši v databázi na CD nebo na internetu.

Publikace je zakončena dobovou obrazovou přílohou v přímém vztahu s některými z příspěvků či samotných dokumentů. Najdeme zde plánek vyznačující cesty italských umělců do zaalpských zemí, reprodukce nástěnných maleb s výjevy postav komedie dell'arte v bavorském zámku Trausnitz, na mantovském Palazzo Berla nebo kresby komických situací z Fossardovy sbírky. Knihu uzavírá seznam bibliografie a rejstříky (jmen, míst a citovaných děl).

Závěrem

V závěrečném hodnocení publikace není třeba zdůrazňovat hodnotu elektronicky přístupné databáze Herla. Jedná se o dosud první databázi dochovaných dokumentů věnovanou této problematice kulturních vztahů mantovských Gonzagů, a potažmo severní Itálie, s císařským dvorem Habsburků. Díky promyšlenému systému vyhledávání narazí badatel jedním kliknutím na cenné prameny, které by jinak složitě hledal v archívech po celé Evropě. Systém klíčových slov umožňuje vyhledat související dokumenty a usouvztažnit nové a stávající informace. Studie obsažené v první části knihy přináší nejaktuálnější poznatky a odpovědi na spoustu dosud nevysvětlených otázek. Kniha *I Gonzaga e l'Impero* představuje z těchto i dalších důvodů velký přínos pro vědu a její snahy doplnit mozaiku dějin o chybějící kamínky.